

PRÍSPEVOK VOJTECHA FILKORNA K ONTOLÓGII

JOZEF PIAČEK, Katedra filozofie a dejín filozofie, FiF UK, Bratislava

PIAČEK, J.: Vojtech Filkorn's Contribution to Ontology
FILOZOFIA 65, 2010, No. 5, p. 461

The paper sheds light on V. Filkorn's contribution to ontology, labeled by the author as *polymorphism* or *polymorphic ontology*. Filkorn's contribution is exemplified by the discussion of his category of non-temporality referring to what the author calls timelessness or perichrony. In the context of Slovak philosophy of the 20th and 21st centuries Filkorn is presented as the founder of the methodological-logical extension of Bratislava philosophical-methodological school, which was founded by I. Hrušovský. It is the author's conviction, that Filkorn's philosophical, methodological and logical legacy should be examined in the context of the philosophy of structuralism worldwide as well as the philosophy of timelessness, which is the background of the nascent "new physics".

Keywords: Bratislava philosophical-methodological school – Timelessness – Being – Activity – History of Slovak philosophy – Filkornisation – Philosophy of timelessness – Structuralism in philosophy and sciences – Category of non-temporality – Perichronosopy – Polymorphic ontology – Polymorphism – Slovak philosophy of the 20th and 21st centuries

Hlavným zdrojom ontologického potenciálu¹ bratislavskej filozoficko-metodologickej školy (BFŠ) je myslenie jej dvoch zakladateľov, Igora Hrušovského a jeho žiaka Vojtecha Filkorna. Význam príspevku Vojtecha Filkorna sa odvodzuje od toho, že jeho **polymorfistická ontológia**² sa kontinuálne rodila ako neoddeliteľná a organická súčasť Filkornovej metodologickej a logickej reflexie vedy. Bez osobnosti Vojtecha Filkorna je nemysliteľná aj história, obsahová náplň a kvalita Katedry filozofie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave počas väčšiny obdobia jej trvania a osobne je tomu významnému slovenskému logikovi, metodológovi a filozofovi za svoj vedecký rast a profiláciu zaviazaný aj autor tejto štúdie, ktorý pod jeho vedením získal hodnosť CSc.

Výskumu ontologického potenciálu bratislavskej filozoficko-metodologickej školy sa venujeme už niekoľko rokov, čoho výsledky zachytávajú štúdie ([8]; [9]; [10]; [11]; [12]). Obsahovo sa naša pozornosť sústreďuje na zdroje a implikácie Hrušovského pojmu holého alebo čistého bytia, pričom ako svetonázorovo a ontologicky (metafyzicky) najzaujavnější sa nám zdá bezčasovosť povaha holého bytia. Sami sa pokúšame rozvíjať pojem bezčasia a jeho jednotlivých útvarov, ktoré označujeme ako *perichronémy*, pokú-

¹ Tento potenciál stručne charakterizujeme v štúdiu [11].

² Pozri ([4], 159 a n.).

šame sa ich klasifikovať a systematizovať v podobe filozofie bezčasia zvanej *perichronozofia* a koncipovanej ako základná vrstva ontologickej reflexie v rámci filozofie synkriticizmu, ktorú prinajmenšom podľa jej východísk možno zaradiť do vývinovej línie BFŠ v rámci slovenskej filozofie (pozri najmä [8]; [15]).

Filozofia bezčasia (*philosophy of timelessness*) sa masívne rozvíja od konca minulého storočia, keď ju v kontexte kvantovej mechaniky a kvantovej kozmológie otvorila (no v skutočnosti len zviditeľnila výsledky dlhšie trvajúcich výskumov štrukturujúca vesmíru) prelomová štúdia oxfordského kvantového fyzika Juliana Barboura z roku 1999 *Bezčasie* [1], na ktorú v našom storočí nadväzuje hustnúci rad špeciálnovedných i filozoficko-vedných monografií avizujúcich „novú fyziku“. Naša perichronozofia v nadväznosti na Filkornov polymorfizmus a na rozdiel od barbourovskej filozofie bezčasia nepopiera totálne existenciu času, ale skôr vyšetruje previazanosť času a bezčasia a ďalšie bezčasové väzobnosti času. Veľmi dôležité (neobíditeľné) na ceste rozvíjania perichronozofie však bude ontologické vyhodnocovanie výskumov kvantovej previazanosti (*quantum entanglement*), najmä jeho bezčasovostnej povahy, na čo podľa nášho názoru poskytuje heuristicky účinné interpretačné inštrumentárium Filkornova *n*-úrovňová polymorfistická ontológia a na nej vybudovaný metodologický a kategoriálny aparát s celým radom prekvapujúco nových ontologických i gnozeologických kategórií³ a ich aplikácií (pozri [6]). Jej komplexnému výskumu a zhodnocovaniu sa nepochybne bude venovať v najbližších rokoch práca slovenského filozofického i špeciálnovedného (fyzikálneho) spoločenstva.

Hoci mocné metodologické a obsahové inšpirácie získavame od nášho učiteľa Vojtecha Filkorna kontinuálne od svojich študentských čias, doposiaľ sme sa výslovne na tieto podnety odvolávali len sporadicky a letmo. Azda najvýraznejším miestom výslovného nadviazania na myslenie V. Filkorna možno nájsť v našich štúdiách o I. Hrušovskom a slovenskom hudobnom skladateľovi a muzikológovi L. Burlasovi ([9]; [12]). V štúdiu [9] sme začali s rozborom našej recepcie Filkornových perichronozofických podnetov na príklade jeho antropoperichronémy a perichronematizácie z diela ([5], 272 a n.). V predloženej štúdiu sa pokúšame zasadiť Filkornove perichronozofické inšpirácie synkriticizmu do celkového kontextu jeho ontologického odkazu. Filkornov ontologický odkaz je realizovaný ako fundamentácia celého komplexu jeho metodologickej a logickej reflexie vedy,⁴ podaná v syntetickom diele *Povaha súčasnej vedy a jej metódy* [5] a vo filozofickom a metodologickom testamente *Obrazy vedy. Veda o vede. K stým narodeninám Igora Hrušovského* [4].

Vojtech Filkorn predstavuje popri Igorovi Hrušovskom druhú zakladateľskú osobnosť bratislavskej filozoficko-metodologickej školy. Sám stojí na čele jej metodologicke-

³ Na zreteli tu máme také kategórie, ako sú napríklad dvojica kategórií zakrývania (jednej úrovne reality druhou) a odkrývania ([4], 160 a n.), kategória hĺbky ([4], 162) a záľaha ďalších (vrátane heideggerovských existenciálov) ([5], 273). Je pozoruhodné, a pre nás, pôsobiacich v rámci dejín filozofie, mimoriadne inšpirujúce, že matematickologicky kultivovaný V. Filkorn korektne zapája do svojho diskurzu kategórie, a dokonca existenciály M. Heideggera i kategórie veľkých metafyzikov typu Plotina, Tomáša Akvinského, J. B. Lotzeho a ďalších ([4]; [5]) *passim* a konkrétne napríklad ([4], 166) alebo ([5], 226, 248, 261, pozn. 33, 273 atď.).

⁴ Vecný, historický a bibliografický prehľad tejto reflexie podávajú publikácie ([2]; [3]; [18]).

logickej vývinovej línie ([9], 529, pozn. 2). Keď sa však pozeráme späť na celoživotný odkaz tohto nášho druhého veľkého učiteľa, nemôžeme nevidieť i jeho prínos k rozvoju slovenskej ontológie a gnozeológie. V tejto štúdií sa pokúšame nahliadnuť do Filkornovho mimoriadne silného odkazu ontologického, ktorý predstavuje jeho polymorfistická ontológia *n*-úrovňovej reality.⁵

Skúmanie Filkornovho polymorfizmu uskutočňujeme v rámci výskumu či vlastne sebareflexie bratislavskej filozoficko-metodologickej školy v metodologických intenciách synkriticizmu ako filozofie konkordancie, ktoré upriamujú našu pozornosť na súsrdečenie (lat. *con-cor-dantia*) v diachronickom i synchronickom rozmere, to znamená na súsrdečenie s našimi učiteľmi, čiže v prvom rade s Igorom Hrušovským a Vojtechom Filkornom, pretože bez láskyplnej vďačnosti žiaka k učiteľovi sa stráca väzobnosť nielen filozofickej školy, ale aj vývojová kontinuita ktoréhokolvek iného vývinového pásma kultúry.

Dnes totiž status učiteľa v našej spoločnosti klesá na samé dno: Množiac sa inzultácie a vraždy učiteľov „žiakmi“ sú len empirickým prejavom hlbokého rozkladu v našom vedomí učiteľstva, jeho zmyslu a kultúrneho statusu, jeho kultúrnej účinnosti a pôsobenia (*Wirkungsgeschichte*), čo – povedané Filkornovými slovami – „môže viesť k nesúvislému, nejednotnému obrazu dejín“ ([4], 190, pozn. 3). Synkriticistická kategória konkordancie nám však popri tomto agapistickom pohľade na kultúrnotvornú kontinuitu otvára výhľad aj na (empiricky doložiteľné) súvislosti interkultúrozonálne, ako to ukazujeme napríklad v našej štúdií [12], v ktorej naznačujeme paralelu medzi významnými predstaviteľmi dvoch vývinových pásiem slovenskej kultúry: na jednej strane slovenskej hudby a muzikológie, na druhej strane slovenskej filozofie a metodológie. V štúdií [12] upozorňujeme na zmysel, potrebu a mimoriadnu náročnosť komparatívneho výskumu bratislavskej muzikologickej školy Jozefa Kresánka a bratislavskej filozoficko-metodologickej školy Igora Hrušovského, pričom dôraz kladieme na porovnanie odkazu prvých veľkých žiakov: v línii prvej školy na slovenského hudobného skladateľa a muzikológa Ladislava Burlasa (žiaka J. Kresánka), v línii druhej školy na slovenského logika, metodológa a filozofa Vojtecha Filkorna (žiaka I. Hrušovského).

Fundamentácia takéhoto a podobných komparatívnych výskumov vyrastá z prieniku do spoločného kultúrneho, filozofického, metodologického a logického základu obidvoch iniciatív slovenského *globus intellectualis*, do **základu v širokom zmysle slova štrukturalistického**.

Štrukturalizmus v tomto širokom zmysle slova nemožno obmedziť len na štrukturalizmus lingvistický, etnologický a vôbec humanitovedný, ale treba v jeho rámci rozpoznať aj vrstvu a úsilia, ktoré navrhol označovať takisto termínom *štrukturalizmus* ako prvý Yehoshua Bar-Hillel ([17], 468). Túto druhú oblasť štrukturalizmu v širokom či komplexnom zmysle slova tvorí filozofia vedy vyrastajúca z diela autorov ako J. D. Sneed,

---

⁵ Pozri najmä podkapitulu 4.3.3 v diele ([4], 159 a n.) a osobitne poznámku 5 na strane 190, ktorá priesačne ukazuje, čím z Filkornovho myslenia sa inšpiruje synkriticizmus s jeho centrálnou metodologickou direktívou nereduktívneho usúvzťazňujúca čiže synkrízy a jej (cieľa)vedomého uskutočňovania – synkritiky: Synkriticizmus je pokračovaním Filkornovho polymorfizmu.

C. U. Moulines, W. Balzer a ďalších počnúc sedemdesiatymi rokmi minulého storočia.⁶ Predmet výskumu tejto v širokom zmysle slova štrukturalistickej filozofie vedy zasahuje matematiku (projekt Bourbaki), matematickú fyziku, teoretickú fyziku, modelovanie momentálneho prierezu štruktúrou vesmíru a jeho genetickej a dynamickej dominanty, počnúc bigbangovými modelmi až po atemporalistické modely mnohých paralelných bezčasových vesmírov z konca 20. storočia a z 21. storočia, ako ich (spolu)rozvíja, ale aj filozofickometodologicky reflektuje napríklad Julian Barbour. Vojtech Filkorn má až do posledných chvíľ svojho života duchovný zrak pevne upretý na **architektoniku rozumu**, a to nielen samozrejme ako na referent tohto termínu u Immanuela Kanta, ale aj ako na polymorfnú štruktúru rozumu v priebehu celých jeho dejín vrátane dejín jeho sebareflexie, počnúc Aristotelovým dielom *Organon* cez Tomášove sumy, Baconovo *Nové organon*, Descartove *Meditácie*, Newtonove *Matematické princípy*, Leibniza, Kantov transcendentálny idealizmus a architektoniku rozumu, Hegelovu *Vedu o logike*, Hilbertovu sebareflexiu matematiky až po – ako Filkorn hovorí „monumentálne“ – dielo W. Balzera, C. W. Moulinesa a J. D. Sneeda, venované architektonike vedy, z roku 1987 ([5], 347, pozn. 57). To je (samozrejme, iba medzerovito a nitkovito naznačené) pozadie Filkornovho polymorfizmu, a špeciálne jeho polymorfistickej ontológie, gnozeológie a metodológie, ktoré vedno vytvárajú podklad reflexie architektúry teórie v 21. storočí, nemajúcej na Slovensku obdoby.

Celoživotný výskum Vojtecha Filkorna zameraný na ontologickú problematiku našiel veľkolepým spôsobom završujúci výraz v jeho diele *Povaha súčasnej vedy a jej metódy* [5] a v naň nadväzujúcej monografii *Obrazy vedy. Veda o vede: K stým narodeninám Igora Hrušovského* [4]. Ontologické myslenie sa v týchto dvoch knihách rozvíja ako systematická metafyzická sebareflexia metodológie a logiky vedy.

Výhľad na celý systém Filkornovej ontológie sa nám otvára v podobe komparatívnej tabuľky priradujúcej pätnásť ontologických kategórií, respektíve skupín ontologických kategórií (v ľavom stĺpci) k metodologickým kategóriám (v pravom stĺpci) na s. 222 – 223 jeho diela [5]. Táto komparácia vyúsťuje do kategórie skutočnosti (na strane ontológie) a kategórie bytia (na strane metodológie).

Hneď na tomto mieste treba upozorniť, že bytie definuje Filkorn ako činnosť a činnosť ako produkujúcu čas. „... (Č)innosť si čas ‚vytvára‘ ako súčasť svojho jestvovania...“ ([5], 283, riadok 14.) „... (Č)innosť sama je bytím“ ([5], 248) – to je azda základná veta Filkornovej ontológie, ktorou fakticky nadväzuje na koncepciu čistého bytia I. Hrušovského. Na bezčasovosť povahu Hrušovského čistého bytia sme poukázali najmä v štúdiách [9] a [10]. Dôvodom nášho tvrdenia o Filkornovom nadväzovaní na Hrušovského v podstate perichronozofickú koncepciu bytia je Filkornov výrok: „Sám čas je prejavom činnosti“ ([5], 248, riadok 39 – 40), pričom z Filkornovej koncepcie *n*-úrovňovej povahy reality, ako ju podáva kapitola 4.3.3. práce *Obrazy vedy* ([4], 159 a n.), vyplýva, že bytie vzhľadom na čas musíme považovať za **hlbšiu úroveň**.

Perichronozoficky pozornosť upierame na časovosť/bezčasovosť (chronicko/perichronické) charakteristiky participácie času na jestvovaní činnosti. Filkorn hovorí, že

⁶ Prelomovú funkciu tu plní monografia [16].

„činnosť je časovosťou“ ([5], 282), perichronozofia sa pýta: Ako to činnosť robí? Akým spôsobom činnosť „dosahuje“ svoju časovosť? Potrebuje na to nejaký ďalší čas, alebo je časovosťou hneď, *exaifnēs* čiže bezodkladne, bezčasovo? Ako je to s väzobnosťou času a činnosti vecí? Je táto väzba časová, alebo bezčasová? K takýmto a podobným otázkam provokuje čítanie Filkornových textov prakticky *passim*. V ďalšom sa pokúsime ukázať, že bezčasovosť podľa Filkorna nie je mimo časovej činnosti, ale je v jej samom jadre. Časotvornosť činnosti vystihuje ontológia (my by sme povedali perichronozofia), zatiaľ čo temporálne prejavy alebo dôsledky činnosti študuje logika, menovite temporálna logika (por. [5], 260, pozn. 19).

Filkorn opisuje jednak metodologické funkcie kategórií, jednak to, výsledkom poznania čoho tieto kategórie sú. Napríklad pri skúmaní metodologicky azda najdôležitejšej kategórie – kategórie vzťahu – podáva popri jej dôkladnom opise metodologickom aj prenikavý, plastický ontologický opis samého vzťahu; hovorí o **bytí vzťahu** ([5], 228), hovorí, že toto bytie „je bytím jednoty a toto bytie nepatrí ani jednej vzťaženej veci samej, ale patrí len **spolujestvovaniu** vecí“ ([5], 228). V intenciách našej vyššie načrtnutej interpretácie Filkornovej ontológie stojacej na téze *operari est esse* ([5], 248, riadok 33) čiže na téze, že činnosť je bytie, možno potom aj o bytí vzťahu hovoriť ako o činnosti vzťahu, vzťahovaní sa a usúvzťažňovaní (sa) – v terminologickom úzuse synkriticizmu – o usúvzťažňujúcné (ktoré tvorí spleť, synkríza časenia a bezčasenia).

Filkorn nie je len výborný metodológ a matematický logik, Filkorn je aj plnokrvný filozof a – klasicky povedané – prvotriedny metafyzik. Všimnime si pokračovanie jeho filozofickej (metafyzickej) dikcie spojenej s rozborom vzťahu: „Entita vzťahu je to, čo vznikne (čo sa utvorí), keď sa veci dostanú nejakým spôsobom do súvislostí, teda to, čo túto súvislosť charakterizuje“ ([5], 228). Filkornova ontologická reflexia zachytáva všetky vrstvy reality, venuje sa nielen útvarom v rámci materiálnych vrstiev reality, ale aj útvarom ideálnych vrstiev reality. V rámci svojej ontológie vzťahu Filkorn zaujímavo konkretizuje: „Tak napríklad úsečky (ako veci) môžu vytvoriť⁷ trojuholník, ale entita (bytie)⁸ trojuholníka ako určitého vzťahu medzi úsečkami nepatrí ani jednej úsečke“ ([5], 228). Filkorn si nenecháva špeciálnovedne – v danom prípade geometricky – zastrieť svoj výhľad na ontologické aspekty trojuholníka; práve naopak, fixuje a systematicky rozvíja ontologickú oblasť svojho významového univerza, aj pokiaľ ide o ontológiu geometrickej reality. Na Filkornovom príklade z ontológie trojuholníka to vidno celkom zreteľne: „Trojuholník nie je akcidensom, ale je z hľadiska úsečiek vzťahovým bytím, ktoré robí z úsečiek **jeho** vnútorné **časti**“ ([5], 228).

Filkorn sa tak vo svojej ontológii rozpracúvanej vcelku, čiže vzhľadom na rozvrstvenosť materiálnej a ideálnej reality,⁹ i v detailoch, čiže vzhľadom na ten ktorý útvar vrstvy

⁷ Perichronozofia sa okamžite pýta na časovosť/bezčasovosť tejto činnosti: Je toto vytváranie úsečiek v čase, alebo v bezčasi?

⁸ V intenciách celkového ontologického duktu Filkornovho filozofovania by sme sa nemali ani tu báť povedať: *činnosť trojuholníka*, či dokonca *bezčasová činnosť trojuholníka* samozrejme *produkuje čas trojuholníka*.

⁹ Ontológii materiálnych a ideálnych vrstiev reality čiže ontológii vcelku sa Filkorn špeciálne venuje v poslednej časti svojho posledného diela *Obrazy vedy* ([4], IV. časť, 118 a n.).

materiálnej alebo ideálnej reality, vedome a výslovne prihlasuje k najlepšej ontologickej tradícii západnej metafyziky, k Aristotelovi, Plotinovi, Descartovi, Leibnizovi, Kantovi, Hegelovi, Trendelenburgovi, N. Hartmannovi (pozri ([5], 241, pozn. 1). Nezabudne v tomto kontexte pripomenúť aj rozsiahly kategoriologický príspevok ďalšieho významného príslušníka bratislavskej filozoficko-metodologickej školy Václava Černíka ([5], 241, pozn. 1), ktorý k ontologickému potenciálu BFŠ prispel okrem svojej veľkej kategoriologickej monografie aj prácou [3], takisto dedikovanou zakladateľovi BFŠ.

Pokiaľ ide o ontológiu vcelku, Filkorn upozorňuje, že keby nebolo mnohoúrovňovosti reality, stačilo by na jej poznanie myslenie zamerané na javy, stačila by vzťahovo-observačná veda ([4], 119 – 120): „Viacúrovňovosť skúmanej reality je ontologickou podmienkou a predpokladom teoretickej vedy“ ([4], 120).

Východiskovú situáciu, z ktorej Vojtech Filkorn začína ontologickú „obhliadku“ miesta vedy vo svete, sveta i tvorcu vedy v ňom, zachytávajú podľa nášho názoru v rozhodujúcich parametroch tieto slová: „... (Č)lovek ako konečné bytie a ako bytie vo svete nemôže byť úplne individuom, úplne v-sebe-pri-sebe-a-pre-seba-samého, teda nemôže byť úplne In-sich-bei-sich-für-sich-sein, nemôže byť čisté poznanie s úplnou presvetlenosťou, úplnou nadčasovosťou, predvídavosťou, nezávislosťou a slobodou, nemá **celý** zmysel svojho bytia v sebe samom, lebo sa nemôže vymaniť zo svojej konečnosti a teda aj viazanosti na iné bytia. Na to jednoducho nemá ‚síl‘. A preto s kategóriami svetla (jasnosti), pravdy, istoty a slobody sa spájajú kategórie nejasnosti, neistoty, omylov, viazanosti, násilia, starosti, strachu, smrti a toto všetko sa prejavuje v celých ľudských dejinách, čo je bezpečným znakom, že dvojaká zameranosť ľudského ducha na seba a na svet nie je vždy v rovnováhe, ba často zameranosť na seba je **len** nástrojom realizácie zameranosti na svet, že svetlo ducha sa často stráca v starostiach o holé prežitie atď. Táto situácia sa v dejinách zauzľuje tým, že sa do úvahy berie aj tretia zameranosť ducha na niečo, čo je v každom ohľade bezhraničné a čo sa v židovsko-kresťanskom náboženstve prejavuje ako osobný Boh a v iných náboženstvách ako neosobné alebo nadosobné Všetko a pod.“ ([5], 273).

Medzi uvedenými parametrami východiskovej situácie je mimoriadne pozoruhodná oná tretia zameranosť ducha – zameranosť na bezhranično, ktorú vzápätí Filkorn glosuje ako uspokojujúco bezhraničnosti samého ľudského ducha (por. [5], 275, pozn. 60). Filkornova reflexia vedy, ktorá pôvodne začínala forsírovaním jej vrstvy logickej a metodologickej (a sčasti aj epistemologickej), vyúsťuje napokon do explicitne ontologickej a v tradičnom – či dobrom zmysle slova – metafyzickej reflexie vedy a jej miesta vo svete. K slovu sa tu dostáva heuristický potenciál predsokratovských ontologických kategórií, napríklad Herakleitov pojem prírody, kategoriálny aparát klasickej a poklasickej gréckej (Plotinos) a rímskej (Augustinus) ontológie, ontológie stredovekej (najmä tomášovskej), novovekej (najmä kantovskej a hegelovskej) a súčasnej (v celej šírke jej svetonázorového spektra počnúc materialistickou ontológiou a končiac ontológiou kreacionisticko-evolucionistickou (Teilhard de Chardin)).

Problematiky svetonázorovej variety tohto celku predontologicky daného, ktorej šírka siaha od materializmu až po kreacionizmus a ktorá stojí aj pred Filkornovou evidentne logicky kontrolovanou ontologickou syntézou, sme sa dotkli niekoľkokrát v našich textoch, koncipovaných z pozície synkriticizmu, ktorému leží na srdci pred- či mimologická

(emocionálna) prajnosť inakosti, inakosti akejkoľvek vrátane inakosti svetonázorovej. Pre isté upokojenie eventuálne rozrušeného špeciálnologicky kultivovaného čitateľa tu upozorňujeme na generálnu tézu Filkornovej logiky vedy, že teórie rôznych úrovní reality si nemôžu protirečiť.

K spôsobu vyradenia prajnosti inakosti, pokiaľ by v onom inom išlo o sledovanie zla čiže o škodenie, pristupujeme z pozície princípu zbytočnosti konania zla, ku ktorému dochádza aj bez nášho vedomého pričinenia. Synkriticistický princíp priania inakosti stojí na postuláte bazálnej dobroprajnosti akejkoľvek ľudskej predegoickej iniciatívy. K odvratu od bazálnej dobroprajnosti v ľudskej činnosti dochádza s nástupom egoizácie, ktorá implikuje konfliktogénne zúženie pohľadu na svet. Jeho nereflektovanie (rovnajúce sa morálnej slepote) vedie napokon ku konaniu zla. Bazálna predegoická dobroprajnosť stojí aj v pozadí všetkých pôvodných (originálnych) svetonázorových iniciatív/pozícií. Problém ich nezlučiteľnosti vyvstáva v okamihu, keď tieto pozície začínajú trvať **nie na obsahu** (význame, zmysle), ktorý je interkulturálnym a interkulturálnozonálnym invariantom, stojacim v pozadí všetkých ľudských pozícií, ale **na výraze** tohto obsahu (významu, zmyslu). Trvanie na výraze spontánne, samospádovo tenduje k petrifikácii v dogmatizme, pracovný, provizórny dogmatizmus sa mení na skalopevný (slepý a anorganický) dogmatizmus, ktorý bez ohľadu na svoju mŕtvosť či perne zachvacuje čoraz hlbšie vrstvy významového univerza generovaného z tej ktorej svetonázorovej pozície, až napokon zakryje výhľad na významový invariant korešpondujúci s transhorizontovou realitou, s tým, čo Filkorn označuje vyššie spomenutým výrazom *Všetko* alebo výrazom *osobný Boh*.

Ontologicky Filkorn exponuje vedu v kontexte celého (bezhraničného (sic!) kreatívneho potenciálu človeka, uplatňujúceho sa popri vede v umení, ideológii a náboženstve (por. [5], 275, pozn. 61): „... (V) človeku sú schopnosti vytvárať svet umenia, vedy, ideológie, náboženstva a sú prejavom nepotlačiteľného úsilia človeka poznať **všetko**, čo jestvovalo, jestvuje a bude jestvovať. Človek je najzvedavejší tvor na svete...“

No tematizáciou bezhraničnosti človeka i onoho Všetkého Filkorn otvára najhlbšiu vrstvu ontologickej reflexie, týkajúcu sa skúmania toho, čo označuje termínom *nadčasovosť*. Kľúčové miesto, kde Filkorn otvára problém nadčasovosti, je jeho rozbor centrálnej figúry spomenutej východiskovej situácie ontologického skúmania – človeka. Tento text znie: „Človek ako bytie vo svete je temporálnym bytím a ako seba sa poznávajúce bytie má vedomie času a vedomie o **čase**. Tým čas prekenuje; to, čo už nie je a čo ešte nie je, drží v jednom celku, v jednom procese a tým a v tej miere jestvuje nad časom. Človek vo vedomí seba vidí, že čas plynie, vidí aj svoju časovú činnosť, a preto nemôže byť v čase **celkom** ponorený, preto sa z času svojím videním seba nutne aspoň čiastočne **vydeľuje**...“ ([5], 272). Na podčiarknutí výrazu *vydeľuje* Filkorn veľmi vážne, a síce **ontologicky**, trvá, čo dáva najavo ontologickou poznámkou: „Človek je čiastočne pozdvihnutý nad tečením času“ ([5], 275, pozn. 55). K tejto antropoperichronozoféme, ako sme označili toto Filkornovo uchopenie bezčasovostnej dimenzie človeka a jeho pobývania na svete ([9], 525 – 526), smeruje aj výklad Filkornovej polymorfistickej ontológie v jeho filozofickom testamente. Tam v zmysle svojho chápania bytia ako činnosti vyzdvihuje bezčasovosť činnosti človeka transcendujúcej čas jej vedomosťou: „Ľudská činnosť je vedomá a časová. No keďže je vedomá, nie je úplne ponorená do času a nie je úplne v čase“

([4], 185). Filkorn tu znovu zdôrazňuje, že človek „čas preklenuje, transcenduje“ tým, že „má vedomie o čase a jeho plynutí“. Toto bezčasovostné transcendovanie spočíva v udržujúce času pohromade človekom, človek čas „drží v jednom celku“. Toto bezčasovostné udržujúce času pohromade, zjednocujúce „minulosti s budúcnosťou (a naopak)“ tvorí podľa Filkorna koniec koncov „nutnú podmienku možnosti **cieľovej** (teleologickej) **činnosti**, ktorá sa tak stáva tvorcom ľudského sveta“ ([4], 185). Človek tak u Filkorna vystupuje ako (čiastočne) bezčasovostný zdroj ľudskej oblasti sveta.

Od tejto antroponchronémy¹⁰ závisí podľa Filkorna na prvý pohľad fantasticky sa javiace určujúce pôsobenie ešte nejestvujúceho na to, čo sa už stalo: „V cieľovej (finálnej) činnosti cieľ v realite ešte nejestvuje, je budúcnosťou, no určuje to, čo **má** v budúcnosti nastať, teda budúcnosť určuje minulosť“ ([4], 185). Tejto – einsteinovsky povedané – strašidelnej súvislosti medzi pôsobením (ešte) nejestvujúceho na (už) jestvujúce sa však Filkorn ani na okamih nezaľakne, hoci si plne uvedomuje istú nezvyčajnosť ontologického zovšeobecnenia poznatku o **účinkovaní nejestvujúceho na jestvujúce**. Tento zovšeobecňujúci ontologický krok Filkorn vykoná v pasáži: „Môžeme to aj tak vyjadriť, že pri cieľi od jestvovania v mysli závisí jestvovanie v prírodnom svete, alebo tak, že

minulosť = f (budúcnosť),

a keby sme budúcnosť nahradili prítomnosťou, dostali by sme trochu nezvyčajne, **že to vždy platilo** (zvýraznil J. P.), teda

minulosť = f (prítomnosť),

teda že terajšia prítomnosť určovala minulosť“ ([4], 185).

Tento zvláštny, no ontologicky plnokrvný, úplne reálny efekt bezčasovostnej stránky ľudského bytia (= ľudskej činnosti) Filkorn viaže so skutočnosťou, že ono bytie, oná činnosť je činnosťou vedomej bytosti, ktorou nemusí byť len človek. Filkorn sa však výslovné zdržiava hovoriť o bezčasovostnej povahe vedomej bytosti v kontexte úvah o pôvode sveta prírody. „Svet prírody človek nevytvoril. Človek bol prírodou buď vytvorený, alebo bol do prírody **umiestnený**“. Riešenie tejto alternatívy presahuje tematické zameranie našej práce“ ([4], 194, pozn. 55). A niekoľko riadkov pred ukončením svojho filozofického testamentu Filkorn pripomína, že „sú svetonázory, podľa ktorých svet nemá v sebe úplnú samostatnosť a nezávislosť svojho jestvovania“ ([4], 194, pozn. 57).

Záver. V predloženej štúdii nám nešlo o komplexný rozbor Filkornovej polymorfistickej ontológie, pri ktorom by sme nemohli obísť Filkornovu všeprenikajúcu, všestvárňujúcu a všerozrôzňujúcu (polymorfizujúcu) ontologickú (i gnozeologickú) kategóriu transcendencie v jej nerozlučnej spojenosti s kategóriou úroveňnosti reality a úroveňnosti prístupovania k realite, presvedčivo vysvetľujúcu pôvod nového (*novitas*) v prírodnom svete i vo svete nášho ducha, vo svete tvorivosti. Predložili sme iba pokus zasadiť Filkornov polymorfizmus do kontextu rozvíjania fundamentálnoontologických skúmaní v rámci a v línii bratislavskej filozoficko-metodologickej školy (BFŠ), ktoré evidentne vyrastajú z Hrušovského expozície témy holého bytia, spolutvoriaceho svojim bezčasovostným, či pres-

¹⁰ O enchronéme pozri ([14], 213); o kľúčovom mieste enchronematiky pozri ([14], 214 a n.).

nejšie predčasovostným (prochronematickým ([14], 215, 213)) charakterom centrálnu problematiku filozofie bezčasia označovanej ako perichronozofia. Vonkoncom netrváme na tom, že náš perichronozoficky fundovaný synkriticistický prístup k Filkornovmu polymorfizmu je jediný možný alebo jediný správny. Uvedomujeme si jeho otvorenosť a stále ešte vlastne nezrelosť, ba opovážlivosť najmä vzhľadom na vzorovú logickú prepracovanosť Filkornovho polymorfizmu. No zotrývame v presvedčení o presúvaní sa Filkornovej kategórie nadčasovosti do centra pozornosti súčasnej filozofickej, metodologickej a logickej interpretácie kvantovej mechaniky a kvantovej kozmológie, v čom nás posilňuje už započatý proces premeny Filkornových kategórií a prístupov na filkornovské, či dokonca proces filkornizácie (*filkornisation*).¹¹

LITERATÚRA

- [1] BARBOUR, J.: Timeless. In: *New Scientist*, 164, 2208, October 16, 1999, pp. 28 – 32.
- [2] CMOREJ, P. – ČERNÍK, V. – VICENÍK, J. (eds.): *Sondy do dejín logiky a metodológie vied na Slovensku a v Čechách*. Bratislava: IRIS, bez vročenia.
- [3] ČERNÍK, V.: *K pojmu bytia. Problém rekonštrukcie klasickej ontológie*. Bratislava: Vydavateľstvo HONNER 2000.
- [4] FILKORN, V.: *Obrazy vedy. Veda o vede*. Bratislava: Infopress 2010.
- [5] FILKORN, V.: *Povaha súčasnej vedy a jej metódy*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1998.
- [6] FRANOVA, M.: Symbiosis descarto-ackermanno-filkornised: Why and How? In: Trappl, R. (ed.): *Cybernetics and Systems 2006*, vol. 1., *Proceedings of the 18th European Meeting on Cybernetics and Systems Research*, publ. by Austrian Society for Cybernetics Studies, April, 2006, pp. 21 – 26.
- [7] PIAČEK, J.: „... Die Zeit ist noch nicht.“ (Perichronia, tzv. neskorý Heidegger a otázky terminológie). In: *Filozofia*, č. 1, roč. 61, 2006, s. 4 – 15.
- [8] PIAČEK, J.: Filozofia synkriticizmu. In: MACO, R. (ed.): *Znak a fenomén. Zborník z konferencie konanej dňa 8. februára 2007 (pri príležitosti životných jubileí Miroslava Marcelliho a Jozefa Piačeka) na Katedre filozofie a dejín filozofie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*. Bratislava, ALL ACTA 2007, s. 14 – 27.
- [9] PIAČEK, J.: Hrušovského príspevok k perichronozofii. In: *Filozofia*, č. 6, roč. 62, 2007, s. 524 – 234.
- [10] PIAČEK, J.: Hrušovského zahliadnutie perichronozofickej problematiky. In: PLAŠIENKOVÁ, Z. – LALÍKOVÁ, E. (eds.): *Pohľady do slovenskej filozofie 20. storočia. Zborník z konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 2. 2. 2005 (pri príležitosti životného jubilea Milana Žigu) na Katedre filozofie a dejín filozofie Filozofickej fakulty UK v Bratislave*. Bratislava: ALL ACTA 2005, s. 87 – 98.
- [11] PIAČEK, J.: Michal Suchý a ontologický potenciál bratislavskej filozofickej školy (BFŠ). In: LALÍKOVÁ, E. – SZAPUOVÁ, M. (eds.): *Podoby filozofovania včera a dnes. Zborník z konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 27. februára 2009 pri príležitosti životného jubilea Etely Farkašovej na Katedre filozofie a dejín filozofie Filozofickej fakulty UK v Bratislave*. Bratislava: IRIS 2009, s. 181 – 188.

---

¹¹ Pozri napríklad pozoruhodné výskumy v oblasti informatiky a umelej a umeleckej inteligencie Marty Fraňovej na CNRS & Laboratoire de Recherche en Informatique UMR v Paríži [6].

- [12] PIAČEK, J.: Otvorený integratívizmus Ladislava Burlasa. K prínosu Ladislava Burlasa vo svetle hypotézy o existencii bratislavskej filozofickej a muzikologickej školy. In: BELIČOVÁ, R. (ed.): *Živá kultúra alebo skanzen?* Žilina: Katedra hudby, Fakulta prírodných vied, Žilinská univerzita 2007, s. 32 – 39.
- [13] PIAČEK, J.: Perichronozofia ako základ ontológie. In: *Filozofia: minulé podoby – súčasné perspektívy. Zborník z konferencie konanej dňa 6. 2 a 7. 2. 2003 na Katedre filozofie a dejín filozofie Filozofickej fakulty UK v Bratislave*. Bratislava: MAXIMA press 2003, s. 189 – 193.
- [14] PIAČEK, J.: Primum perichronozofie. In: *Čas, bezčasie a večnosť ako horizont bytia osoby. Zborník príspevkov z vedeckého kolokvia Katedry filozofie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity, Trnava 13. 11. 2004*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2004, s. 11 – 27.
- [15] PIAČEK, J.: Problémy perichronozofie. In: *Filozofia*, č. 3, roč. 63, 2008, s. 206 – 218.
- [16] SNEED, J. D.: *The Logical Structure of Mathematical Physics*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, INC. 1971.
- [16] STEGMÜLLER, W.: *Hauptströmungen der Gegenwartsphilosophie. Eine kritische Einführung. Band II*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag 1987.
- [17] VICENÍK, J. – CMOREJ, P. (eds.): *K dejinám logiky a metodológie vied na Slovensku a v Čechách*. Bratislava: IRIS 2002.

Príspevok vznikol ako súčasť výstupu riešenia úlohy Vega – 2/0066/10.

---

doc. PhDr. Jozef Piaček, PhD.
 Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK
 Šafárikovo nám. 6
 818 01 Bratislava 1
 SR
 e-mail: piacek@fphil.uniba.sk